

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Кваліфікаційна робота магістра

з теми «**Формування мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями**»

Виконала: здобувач вищої освіти
2 курсу, SoO1-M23z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Андрущенко Ю.В.

Керівниця: **Опалюк Т.Л.**,
доктор педагогічних наук, професор
декан факультету спеціальної освіти,
психології і соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2024 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	7
1.1 Мовленнєва діяльність при типовому розвитку та інтелектуальних порушеннях.....	7
1.2 Механізми порушень мовленнєвої діяльності при інтелектуальних порушеннях.....	14
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	24
2.1 Структура та формування діагностичного етапу дослідження.....	24
2.2 Показники порушень мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	31
2.3 Критерії рівнів розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	36
Висновки до другого розділу.....	43
РОЗДІЛ 3 СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ КОРРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	44
3.1 Методичні рекомендації здійснення процесу формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	44
3.2 Результати формування мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	51
Висновки до третього розділу.....	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДІП – діти з інтелектуальними порушеннями

ДІП МШВ – діти з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку

ЗНМ – загальне недорозвинення мовлення

ІРЦ – інклюзивний ресурсний центр

ООП – особливі освітні потреби

ПІР – порушення інтелектуального розвитку

ПМД – порушення мовленнєвої діяльності

СНМ – системний недорозвиток мовлення

СПМ – системне порушення мовлення

ФСММ – функціональна система мови та мовлення

ВСТУП

Актуальність теми. Мовленнєвий розвиток дітей з особливими освітніми потребами (ООП) залишається для сучасної спеціальної освіти однією з найгостріших проблем, яка потребує термінового вирішення. Сьогодні реформування системи освіти, розвиток навичок мовленнєвого спілкування в дітей з ООП, адаптація їх до умов освітнього середовища набуває ще більшої гостроти і стає пріоритетним напрямом. Вирішення цієї проблеми пов'язано зі здійсненням індивідуального, диференційованого та поетапного корекційно-розвивального впливів; з удосконаленням методичних систем, які мають урахувувати неоднорідність контингенту дітей з ООП, провідні тенденції оновлення змісту освіти, пов'язані зі створенням нового освітнього простору – інклюзивної освіти.

До тепер, у різних галузях як вітчизняної, так і зарубіжної системи спеціальної освіти питанню вивчення порушень мовлення присвячені дослідження провідних науковців: при сенсорних порушеннях, а саме слухового аналізатору (Т. Зикова, В. Кондратенко, К. Коровін, С. Кульбіда та ін.); при порушеннях зору – А. Арушанова, Ю. Бондаренко, Л. Вавіна, Т. Дегтяренко, О. Жильцовата ін.; при порушеннях опорно-рухового апарату (ДЦП) – Л. Данілова, Е. Данілавічюте, М. Іпполітова, О. Мастюкова, С. Притиковська, О. Приходько, К. Семеновата ін.; при порушеннях поведінки та спілкування – у дітей із порушеннями аутистичного спектру (О. Аршатська, Н. Базима, В. Башина, В. Каган, С. Конопляста, І. Логвінова, В. Тарасун, В. Тищенко, Т. Скрипник, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.); при затримці психічного розвитку – Н. Борякова, Т. Вісковатова, Н. Голуб, Т. Датешидзе, Т. Ілляшенко, Н. Королько. та ін.; при тяжких порушеннях мовлення – В. Галущенко, Н. Голуб, Е. Данілавічюте, Л. Журавльова, О. Качуровська, Ю. Коломієць, С. Конопляста, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.

Актуальність проблеми зумовила необхідність розв'язання проблеми діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями інтелектуального порушення, розробки відповідної диференційованої системи та методики її упровадження в навчально-корекційний процес закладів як спеціальної, так і, за вимогами сьогодення, інклюзивної освіти.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні та емпіричному дослідженні теоретико-методичних засад та розробці й експериментальній перевірці комплексної диференційованої системи діагностики, формування й корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз проблеми мовленнєвої діяльності дітей молодшого віку при типовому розвитку та інтелектуальних порушеннях.
2. Проаналізувати структуру та формування діагностичного етапу дослідження.
3. Визначити критерії рівнів розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.
4. Розробити методичні рекомендації здійснення процесу формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.
5. Проаналізувати результати формування мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Об'єктом дослідження – є мовленнєва діяльність дітей з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження - комплексна система діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, систематизація, порівняння; аналіз навчальних програм і методичного забезпечення з метою визначення актуального стану, обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження; *емпіричні:* психолого-педагогічний аналіз (опрацювання карток психолого-педагогічного обстеження, педагогічної документації, спостереження) з метою виявлення особливостей перебігу мовленнєвого розвитку молодших школярів; аналіз бесід, анкетування, опитування вчителів-логопедів, психологів, дефектологів із метою визначення стану особистісної та професійної готовності до роботи з формування й корекції мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей.

Елементи наукової новизни. Досліджено проблему порушень мовленнєвої діяльності, зумовлених інтелектуальними порушеннями різних ступенів тяжкості на всіх її рівнях. Охарактеризовано рівні розвитку мовлення при системному недорозвитку мовлення, зумовленого інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення полягає в удосконаленні процесу діагностики мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями; розробці й обґрунтуванні показників порушень мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Коростишівської спеціальної школи Житомирської обласної ради м. Коростишів, Житомирського району, Житомирської області; Житомирської спеціальної загальноосвітньої школи інтернат Житомирської обласної ради, м. Житомир; Потіївського навчально-реабілітаційного центру Житомирської обласної ради, Житомирської області, Житомирського району, с. Потіївка.

За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю - Формування мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 39. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2024. С. 159-166 у співавторстві з науковим керівником.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який містить 78 позицій. Загальний обсяг роботи складає 69 сторінок, з них основного тексту 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

1.1. Мовленнєва діяльність при типовому розвитку та інтелектуальних порушеннях

Мовленнєва діяльність як система є предметом аналізу таких дисциплін як: психологія, логопедія, нейролінгвістика, психолінгвістика й мовознавство. Досі залишаються відкритими питання щодо порозуміння з боку представників названих дисциплін стосовно певних і важливих проблем, пов'язаних із вивченням мовно-мовленнєвих явищ.

Комплексний підхід до проблеми мовно-мовленнєвих процесів на сучасному рівні враховує складність зв'язків між двома словесними структурами: взаємообумовленістю та діалектичною поєднаністю мови й мовлення, з одного боку, та їх різними змістовими характеристиками та внутрішньою організацією, – з іншого.

На сьогодні гострою залишається проблема відмінності мовної та мовленнєвої систем унаслідок виникнення мозкових уражень, які призводять до певних ускладнень у оволодінні мовленнєвою діяльністю.

На думку багатьох науковців, «мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований процес, опосередкований мовленнєвою системою» [42, с. 343] та обумовлений ситуацією, процес прийняття й передачі повідомлень.

Л. Щербав казав, що мовленнєва діяльність обумовлюється «складним мовленнєвим механізмом людини, або психофізіологічною мовленнєвою організацією індивіда. Ця мовленнєва організація не дорівнює сумі мовленнєвого досвіду (говоріння та розуміння), а є його своєрідною переробкою» [53]. Зміст її, на думку науковця, розкрито через процеси говоріння та слухання-розуміння, що опосередковують перехід від системи мови до мовленнєвих текстів.

А. Арендарук вважає, що «мовлення займає центральне місце в процесі психічного розвитку, розвиток мовлення внутрішньо пов'язаний із розвитком

ВИСНОВКИ

На підставі отриманих під час дослідження результатів зроблено наступні висновки:

1. Встановлено тенденцію до збільшення дітей з інтелектуальними порушеннями різного ступеню тяжкості. Виявлено, що сьогодні повною мірою не визначені та не досліджені рівні, критерії порушень мовлення в цих дітей, відсутня диференціація якісно різних варіантів їх проявів; встановлено недостатній рівень навчально-методичного забезпечення корекційно-розвивального процесу формування та корекції мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Визначено коло медико-психолого-педагогічних проблем, які сьогодні ускладнюють освітній процес, несприятливо впливають на рівень розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями.

2. Проаналізовано структуру та формування діагностичного етапу вивчення актуального стану мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей. Комплексне медико-лого-психолінгво-педагогічне вивчення включало: орієнтовно-підготовчий етап, який передбачав визначення зумовленостей порушень мовленнєвої діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями; діагностично-диференційований етап спрямований на виявлення особливостей проявів мовленнєвого дизонтогенезу на підставі результатів логопедичного та психолінгвістичного обстеження. Заключний етап передбачав всебічний аналіз усієї сукупності виявлених порушень, визначення відповідного варіанту мовленнєвого дизонтогенезу.

Доведено, що інтелектуальні порушення накладають специфічний відбиток на характер порушень мовлення, які доцільно визначати як «системний недорозвиток мовлення» (СНМ) різного ступеню тяжкості. Визначено й обґрунтовано ступені СНМ, розроблена якісна характеристика цих ступенів за показниками розвитку мовленнєвої діяльності.

3. Виявлено домінування середнього та низького рівнів розвитку ІКМД, підсистем ФСММ у молодших школярів із інтелектуальними порушеннями та

низького і вкрай низького (початкового) рівнів у молодших школярів із помірним ступенем розвитку. Визначено такі варіанти мовленнєвого дизонтогенезу при інтелектуальних порушеннях легкого та помірного ступенів: *умовно-типовий* – 14,1 % дітей, який відповідав достатньому рівню розвитку показників мовленнєвої діяльності та дизонтогенетичний: *ушкоджений* (середній і низький рівні) – 68,95 % дітей і *тотально-ушкоджений* (вкрай низький рівень) – 16,95 % учнів початкових класів.

4. Розроблено методичні рекомендації щодо міждисциплінарного супроводу молодших школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасного освітнього простору, які ґрунтувалися на визначенні напрямів здійснення комплексного підходу з боку вчителя-логопеда (дефектолога), вчителя початкових класів, вихователя, практичного психолога, музичного керівника, батьків, за потреби – лікарів, інструктора з ЛФК. Визначено та обґрунтовано міжпредметні зв'язки уроків розвитку мовлення та інших навчальних предметів, роботу з батьками. Порівняльний аналіз результатів дослідження виявив динамічне зростання показників сформованості мовленнєвої діяльності на всіх її рівнях, за всіма складовими в учнів ЕГ порівняно з аналогічними КГ. Зафіксовано збільшення достатнього рівня сформованості показників мовленнєвої діяльності в середньому на 10,6 %.

5. Результати аналізу порушень мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями дали підстави стверджувати про наявність різного ступеня тяжкості їх проявів. Виявлено 87,5 % дітей із різними проявами порушень. За клініко-педагогічною логопедичною класифікацією серед обраної категорії дітей є поширеними: дизартрії різного ступеня тяжкості (переважно – стерті форми, псевдобульбарні, алалії (з переважанням моторної форми над сенсорною), ринології, заїкання різного ступеня тяжкості.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми формування й корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Подальшими науковими пошуками можуть бути

дослідження, що стосуються вивчення порушень мовлення школярів із інтелектуальними порушеннями середнього та старшого шкільного віку.

Актуальною залишається проблема діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями з комплексними порушеннями розвитку: розладами аутистичного спектру, ДЦП тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва І. А. Профілактика та корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення в учнів допоміжної школи. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 3 (51). С. 137–145. URL: file:///C:/Users/OKCANA/Downloads/Tvo_2015_3_26.pdf (дата звернення: 10.08.2024).
2. Андрусишина Л. Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць*. 2007. Вип. 4. С. 18–23.
3. Арендарук А. О. Логопедичний супровід дітей з ТПМ в умовах інтегративного навчання, як психолого-педагогічна проблема. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. 2012. №21. С.3–6.
4. Арендарук А. О. Проблеми загального недорозвинення мовлення удітей. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Medecine/7_86151.doc.htm (дата звернення: 12.11.2024).
5. Баль Н. М. Актуальні проблеми іагностики мовленнєвих порушень у дітей. *Актуальні проблеми колекційної освіти (педагогічні науки)*. 2010. Вип.1. С.22–29.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Либідь. 2008. 848 с.
7. Блажко Л. В. Організаційно-педагогічні умови використання аудіовізуальних засобів навчання викладачами інститутів післядипломної освіти. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/6/11blappe.pdf>. (дата звернення: 22.09.2024).
8. Блеч Г. О. Система корекційно–розвивального навчання з розвитку мовлення дошкільників з розумовою відсталістю. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 8. С. 18–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_8_4 (дата звернення: 22.09.2024).
9. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей: навчально-методичний посібник: в 2.ч. К.: Благовіст. 2001. 215 с.
10. Бондар В. І. Основні напрями та перспективи розвитку дефектологічної науки в Україні. *Дефектологія*. 1999. № 3. С. 2–6.

11. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. пос. К.: Наш час. 2005. 176 с.
12. Бондаренко Ю. А. Корекційна спрямованість музичної діяльності дітей дошкільного віку зі зниженим зором: теорія та методика: монографія. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2017. 581 с.
13. Борщевська Л. В. Особливості розвитку та шляхи формування діалогічного мовлення у слаббчующих дошкільників. *Питання оптимізації навчання і виховання осіб з вадами слуху*. 1998. 144 с.
14. Боряк О. Аналіз результатів логопедичного обстеження мовленнєвого розвитку розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку. *International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE"*. 2016. 2 (6). Vol. 5. pp. 40–44.
15. Боряк О. В. До проблеми системного недорозвинення мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2015. №29. С.21–27.
16. Боряк О. В. Психолінгвістичний підхід вивчення мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей. *Логопедія*. 2015. №7. С.22–27.
17. Боряк О. В. Специфіка когнітивного компоненту мовленнєвої діяльності при розумовій відсталості. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2016. Т.1. С. 38–49.
18. Боряк О. В. Формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих молодших школярів: теорія і практика. *Педагогічний часопис Волині: науковий журнал*. 2018. №2(9). С.112–121.
19. Вавіна Л., Малярчук А. Вчимося правильно читати: Букварик. Київ: Літера ЛТД. 2006. 128 с.
20. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі. Кам.-Подільський: Аксіома. 2009. 308 с.
21. Гаврилова Н. С. Класифікація порушень артикуляційної моторики. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. Випуск № 7. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/44/41.pdf> (дата звернення: 07.09.2024).

22. Гаврилова Н. С. *Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія.* Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс. 2011. 200 с.
23. Геращенко С. І. Розвиток діалогічного мовлення у розумово відсталих учнів на логопедичних заняттях. *Логопедія.* 2013. № 3. С. 24–27.
24. Геращенко С. І. Стан сформованості монологічного мовлення у розумово відсталих учнів 7–9 класів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2011. № 19. С. 25–28.
25. Геращенко С. І., Тарасевич А. О. Організаційні аспекти роботи логопеда з батьками, які виховують розумово відсталу дитину. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2015. № 26. С. 58–73.
26. Голуб Н. М. Використання наочності в логокорекційній роботі з молодшими школярами із ЗНМ та порушеннями писемного мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2015. Вип. 10. С. 32–39.
27. Голуб Н. М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку: навчально-методичний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово». 2014. Ч. 1. Вид. 1-е. 384 с.
28. Голубєва О. Характеристика рівнів СНР при дослідженні учнів з порушенням інтелекту (розумовою відсталістю). URL: <https://zametkilogopeda.jimdo.com/теорія/онр-і-снр-характеристики/> (дата звернення: 12.11.2024).
29. Гопіченко О. М., Пінчук Ю. В. Про походження деяких помилок писемного мовлення на заміну літер. *Діти з обмеженими фізичними та розумовими можливостями в системі корекційного навчання і виховання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ. 1997. С. 117–118.*
30. Дегтяренко Т. М. Комплексна система корекційно-реабілітаційної роботи в дошкільному закладі для дітей з порушеннями зору: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. К. 2005. 22 с.

31. Державний стандарт початкової освіти: 2018. (Постанова від 21 лютого 2018 р. № 87). Київ. 2018. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180087.html (дата звернення: 22.07.2024).
32. Діагностика відхилень у розумовому розвитку учнів / за ред. Н. М. Стадненко. К.: «Освіта». 1991. URL: http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Spec%20psihologiya%202%20ch/70.html (дата звернення: 03.07.2024).
33. Дмитрієва І. В. Теоретичний аспект проблеми вивчення учнями спеціальної школи лінгвістичних категорій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 22. С. 65–69.
34. Загальна психологія/[підручник] / за заг. ред. Академіка С. Д. Максименка. Вінниця: Нова Книга. 2004. 704 с.
35. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічні основи комплексної корекції мовленнєвого розвитку дітей з ринолалією: автореф. дис.... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ. 2010. 50с.
36. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічні основи комплексної корекції мовленнєвого розвитку дітей з ринолалією: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2010. 502 с.
37. Конопляста С. Ю. Ринолалія від А до Я: монографія. К.: Книга-плюс. 2016. 312с.
38. Конопляста С. Ю. Традиції та новації у розумінні психомовленнєвого розвитку дітей із вродженими незрозумілими губи та піднебіння. *Корекційна педагогіка і психологія*. 2012. № 19 (1). С. 373–382. URL: [file:///C:/Users/ОКСАНА/Downloads/znppkr_sp_2012_19\(1\)42.pdf](file:///C:/Users/ОКСАНА/Downloads/znppkr_sp_2012_19(1)42.pdf) (дата звернення: 16.11.2024).
39. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посібник. К.: Знання. 2010. 239с.
40. Критерії оцінювання досягнень учнів початкових класів з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах в умовах інклюзії. Довідник науково-дослідницької лабораторії інклюзивної освіти. / Упорядники: Л. О. Савчук, І. В. Юхимець, Л. І. Яценюк. Рівне: РОІППО. 2012. 330 с.

41. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями розумового розвитку: навчально-методичний посібник / О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч та ін.; за ред.: О. В. Чеботарьової, І. В. Гладченко. К.: ІСП НАПН України. 2016. 81 с.
42. Літвінова О. В. Мовленнєва діяльність –психолінгвістична проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. №23. С.343.
43. Логопедія. Підручник / за ред. М. К. Шеремет. К.: Видавничий Дім «Слово». 2015. 376с.
44. Лопатинська Н. А. Трансдисциплінарний підхід до вивчення системних порушень мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. URL:<http://aqce.kaflogoped.org.ua/download/publications/73/57.pdf> (дата звернення: 27.07.2024).
45. Макаренко І. В. Особливості логопедичної роботи з учнями початкових класів допоміжної школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 14 (225). ч. II. URL: <http://www.logopedu.cjom.ua> (дата звернення: 08.07.2024).
46. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: монографія. К.:ДІА. 2016. 308с.
47. Марченко І. С. Проблема формування зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку. *Наукові записки: зб.статей НПУ імені М .П. Драгоманова*. 2000. Ч.1. С.198–205.
48. Методичні рекомендації щодо організації логопедичної роботи вцентрі-реабілітації дітей-інвалідів. Специфіка логопедичної роботи. URL:http://www.krok.org.ua/files/File/Rehabcentre/Met_logo.htm (дата звернення: 23.10.2024).
49. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко таін. Київ. 2018. 252 с.
50. Організаційно-методичні засади освітнього процесу у спеціальних закладах

освітив 2018/2019 навчальному році: лист Міністерства освіти і науки України від 06 серп. 2018 р. № 1/9-485. [URL:file:///C:/Users/OKCAHA/Downloads/5b698a4ae513d690291310%20\(1\).pdf](URL:file:///C:/Users/OKCAHA/Downloads/5b698a4ae513d690291310%20(1).pdf) (датазвернення: 10.07.2024).

51. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018р. №87. URL:<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення:10.06.2024).
52. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку / І. М. Омельченко, Л. О. Федорович. К. 2016. 187с.
53. Психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Харків: «Фоліо». 2012. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=uQqQAwwAAQBAJ&pg=PT451&lpg=PT451&dq> (дата звернення:13.11.2024).
54. Рібцун Ю. В. Урахування класифікацій мовленнєвих порушень у диференційній діагностиці. *Український логопедичний вісник: зб. наук. пр.* 2012. Вип.3. С.51–58.
55. Савінова Н. В. Розвиток та особливості логопедичної термінології: змістовий. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2012. №21. С.238–243.
56. Савінова Н. В. Складові технологічного конструкту системи диференційованої логокорекції. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2016. № 36. С.114–119.
57. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. К.: Освіта. 1992. 176с.
58. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталості дитини: підручник. К.: Знання. 2008. 359с.
59. Система. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/Система> датазвернення: 12.11.2024).
60. Скрипник Т. Наукове підґрунтя дослідження складників мовленнєвої діяльності

в контексті корекційно-превентивного. *Дефектологія*. 2000. № 4. С. 20–24.

61. Соботович Є. Ф. Вади мовленнєвого розвитку у дітей і шляхи їх корекції. Київ: ІСДО. 1995. 204 с. URL: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Spec%20psihologiya%202%20ch/120.html (дата звернення: 11.11.2024).
62. Соботович Є. Ф. Структура мовленнєвої діяльності та механізми її формування. К.: ІЗМН. 1997. 44с.
63. Стахова Л.Л. Методичні рекомендації щодо організації корекційно-розвивальної роботи в групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення. *Організація корекційно-розвивальної роботи в групах для дітей із порушеннями мовлення*. Суми. 2018. С. 15–22.
64. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навчальний посібник / [А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава: ПУЕТ. 2018. 261с.
65. Тарасун В. В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2004. 348с.
66. Типова освітня програма початкової освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Київ. 2018. URL: http://lib.iitta.gov.ua/711423/1/Типова%20програма_1%20кл.pdf (дата звернення: 08.11.2024).
67. Тищенко В. В. До проблеми психолінгвістичного аналізу мовленнєвої діяльності дітей з церебральним паралічем. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. С. 203–207.
68. Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: подальша перспектива досліджень. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2013. Вип. 23(2). С. 396–405. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppkr_sp_2013_23%282%2954 (дата звернення: 17.10.2024).

69. Тищенко В. В. Класифікація порушень мовленнєвого розвитку:сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2016. №36. С. 165–169.
70. Тищенко В.В. Особливості засвоєння мови дошкільниками з нормальним та порушеним розумовим розвитком. *Теорія та практика сучасної логопедії*. URL:<http://www.studmed.ru/docs/document4546?view=4&page=3>.(дата звернення:11.11.2024).
71. Тищенко В. Інтелектуальний компонент у структурі діяльності використання мови у дітей з нормальним та порушеним розумовим розвитком. *Теорія та практика сучасної логопедії*. URL : http://gendocs.ru/v4546/бондар_в._і.,_данілавічюте_є.а.,_засенко_в.в.,_соботович_є.ф._збірники_наукових_праць._теорія_та_практика_сучасної_логопедії?page=2 (дата звернення:26.10.2024).
72. Чеботарьова О. Особливості корекційно-реабілітаційної роботи з учнями із порушеннями опорно-рухового апарату. *Дефектологія. Особлива дитина:навчання і виховання*.2013.№ 3.С.16–20.
73. Чередніченко Н. В., Карпенко О.М. Психолінгвістичний підхід до подолання мовленнєвих порушень у дітей із системними порушеннями мовлення. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. 2016. №31. С.132–140.
74. Швалюк Т.М. Особливості складних синтаксичних конструкцій у старших дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.Серія19:Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011.Вип.17.С.273–278.
75. Cannon M. J., Davis K. F. Washing our hands of the congenital cytomegalovirus disease epidemic. (English) By: *BMC Public Health*. 2005 Jun 20; Vol. 5, pp. 70.
76. Mental retardation Definition classification and systems of support / Ed R. Lukasson. 10 ed. Washington, D.C. : AAMR. 2002. 260 p.

77. Oksana Boryak (2015). Interpreted analysis of the speech activity research results in mentally retarded children. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. Volume 2. No. 4. pp. 9–13.
78. Oksana Boryak (2016). Theoretical basses of speech activity of mentally. *European journal of Special Education Research*, Volume 1, issue 2, pp. 67–79.